

ГРОТЕСКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ БАЛ-МАСКАРАД У РОМАНІ “МАНДРІВКИ ДО АБЕРФАЙЛЮ” РОМАНА ІВАНИЧУКА

Завдяки художній літературі, як одному з наймогутніших засобів пізнання людини, інструментові впливу на дійсність, еволюціонує свідомість людини, її воля, психіка, сприйняття та ставлення до світу, формується національний характер. Літературне полотно є своєрідним історичним, суспільним, а іноді й політичним довідником, у якому зафіксовано минуле, сучасне і майбутнє, завдяки чому в уяві виникають нові поняття, в душах народжуються незнані почуття.

Об'єктом нашого дослідження є твір Р. Іваничука “Мандрівки до Аберфайлю” в контексті української романістики, зокрема в такому її жанровому різновиді, як сатирично-політичний роман. Аналізуючи художні особливості цього твору, маємо можливість оприявити своєрідні риси стилю письменника, які допомагають скласти цілісне уявлення про специфіку художнього мислення автора та про тенденції розвитку політичної сатири в українській літературі. Художні твори Р. Іваничука були в полі зору літературознавців (С. Андрусів, І. Денисюк, В. Дончик, М. Жулинський, М. Ільницький, Т. Салига, М. Слабошпицький та ін.), проте ґрунтовних досліджень роману “Мандрівки до Аберфайлю” немає, що й визначає актуальність теми дослідження.

Р. Іваничук – як справжній громадянин і патріот, не міг стояти осторонь подій, які відбувались у сучасному часовому просторі. У книзі “Мандрівка до Аберфайлю” письменник передбачив народний гнів, який вибухнув восени 2013 р., проти влади экс-президента В. Януковича. Автор у своїх записах охопив весь спектр тем – від сучасного літературного процесу, оцінок творів колег-письменників – до політичних подій і висловлення чіткої громадянської позиції. І, як лейтмотив упродовж усієї книги, – розповідь про кохану дружину – письменницю Ніну Бічюю. Пластична тканина твору сповнена вкраплень із елементів колажної техніки: тут і щоденникові записи, й історична повість про князя Святослава, і оповідь про безхатків, і політична сатира. На думку мовознавця І. Бехти, довільна гра в текстотворення дає змогу не лише деформувати логіку подій, простір, тілесність і мову персонажів, а й розхитувати фізичні межі самого тексту, вміщуючи в нього додаткові текстові, а то й нетекстові елементи, що є типовим для постмодерністського тексту [1, 68].

Політична сатира і гумор в Україні набули великої популярності в наш час, маючи різні шляхи прояву. Колорит вітчизняних можновладців, політичні інтриги, публічна боротьба за владу все частіше стають предметом художньої літератури. У літературознавчому словнику маємо визначення: “Сатира (лат. *satira*, від *satura* – суміш, усяка всячина) – особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного” [3, 611]. У сатиричних творах широко використовуються художня гіперболізація, іронія, пародія, шарж, гротеск. Саме до гротескної манери письма вдається Р. Іваничук в художньому осмисленні суспільно-політичних подій. “У другій частині “Мандрівки...” зображений маскарад, де ви впізнаєте всіх тих, хто зараз мордує Майдан у звірячих масках” [4], – зазначив прозаїк. Автор додав сатиричну розповідь про “бомжів моральних” [2, 141], які засідали у Верховній Раді, описуючи гротескний політичний бал-маскарад за участю тварин. Серед них читач може впізнати колишніх очільників держави, усіх тих, проти кого люди вийшли на Євромайдан. Справді-таки, сатиричні образи й обставини, створені прозаїком, яскраво віддзеркалюють політичне життя за часів влади колишнього президента.

Об'єднує всю книгу символічний образ Аберфайлю – містичної копальні, що у романі має значення “своєрідного підземелля безчасся, мандруючи яким, письменник намагається віднайти і реконструювати у слові бодай одробиної вічної істини...” [2], – зазначено у анотації. Аберфайль, з одного боку, це образ давноминулого, історії, в яку заглиблюється письменник, з іншого –

людська душа, в глибини невідомого якої він проникає. В одному з інтерв'ю письменник пояснив значення Аберфайлю: “Що таке Аберфайль? “Взяв” собі з роману Жуль Верн “Чорна Індія” про копальні Шотландії і підземелля. Подумав, що підземелля є і політичні, й історичні, і духовні” [4].

Аберфайль Р. Іваничука – це підземелля його пам'яті, куди він час від часу спускається, аби видобути звідти найцінніші поклади фактів, подій, облич, персон. Символічний образ уявної атракції “Фотопластикона” – барабана з очницями, закритими кольоровими скельцями, що імітує кіно – допомагає автору заглибитись у роздуми про рідних і долю України, зазирнути у власну душу й душі інших. Автор намагається осмислити таємні причини ницості людей, які волею немилосердної долі опинилися поза нормальним життям. Він переконаний, що на суспільному дні опиняються не лише люди, скривджені матеріальними нестатками й хворобами, а й духовні каліки, котрі не мають власної сили й моральних цінностей, вони “вповзають у душі сильніших за себе й живляться їхньою енергією” [2, 141]. Р. Іваничук акцентує увагу на тому, що “найнебезпечніші бомжі моральні” [2, 141], які існували у всі часи і у всіх народів, яких можна зустріти скрізь: у корчмах, на вулицях і на видних владних подіумах. Тож недаремно на сторінках твору з'являється гротескний образ потвори з гофманівським ім'ям – Цахес, обличчя якого приховане за блідю маскою. Бачимо, що автор вдається до одного з найхарактерніших атрибутів карнавалу – маски. Це дуже складний і багатозначний мотив народної культури. У народно-обрядовій традиції маска мала магічний, чарівний сенс, а у межах середньовічного карнавалу дозволяла приховати фізичні вади, видати себе за іншу людину, створити ефект таємничості. Психологічне значення маски обумовлене бажанням особи хоч на короткий час позбутися своєї закомплексованості, стати доступною для будь-яких перевтілень, пройти шлях від блазня до володаря світу й навпаки. Втім, у більш загальному, символічному сенсі образ Цахеса виступає як уособлення найпотворніших темних інстинктів людини, пов'язаних із бажанням звеличення й отримання необмеженої деспотичної влади над іншими людьми. Хто не знає Гофманового героя – крихітку Цахеса, який умів присвоювати собі чужі таланти? У романі цей персонаж – один із яскравих прикладів “політичного безхатка”, який не встоїть перед магнетизмом телевізійної камери, полюбляє виступи на публіці, прагне владної посади, шукає будь-якої вигоди, живе за рахунок інших. Прозаїк стверджує думку, що кожна людина може мати такого двійника, та бажано – як антипода, охоронця сумління.

Отже, невдоволення сьогоденням, перше за все, як наслідком певних політичних подій, наштовхує на думку про можливі інші варіанти історії розвитку країни, нації і сприяє поширенню альтернативного моделювання художньої дійсності. Досліджуючи взаємозв'язок людини і часу, Р. Іваничук розкрив проблемні вузли в психосприйнятті його земляків на рівні свідомої самоідентифікації, соціальної заангажованості, нівеляції духовно-культурних цінностей. Адже Аберфайль – це та копальня, в яку інколи спускається кожна мисляча людина. Це можливість згадати, переосмислити минуле й намагатися не допускати фатальних помилок у майбутньому. Роман буде актуальним в контексті сучасної літератури постмодернізму.

Література

1. Бехта І. Структурно-семантичні кореляції постмодерністського тексту / І. Бехта // Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2006. – Вип. 27. – С. 65-70.
2. Іваничук Р. Мандрівки до Аберфайлю : колаж / Р. Іваничук. – Львів : ЛА «Піраміда», 2014. – 204 с.
3. Літературознавчий словник-довідник [Текст] / За ред.: Р. Гром'яка, Ю. Коваліва В. Теремка. – 2-ге вид., випр., доп. – К. : Академія, 2007. – 752 с.
4. Франко З. Роман Іваничук : “Все мусить завершитись перемогою” [Електронний ресурс] / З. Франко // Час і події. – 2014. – № 5. – Режим доступу : <http://www.chasipodii.net/article/12932/>.